

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΝΤΑΡΧΙΑ ΣΤΑ ΔΙΠΤΥΧΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΝΤΑΡΧΙΑ ΣΤΑ ΔΙΠΤΥΧΑ

ΠΩΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΘΗΚΕ Η «ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ ΚΑΤΑΤΑΞΕΩΣ» ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

ΠΩΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΘΗΚΕ Η «ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ ΚΑΤΑΤΑΞΕΩΣ» ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Πάβελ Κουζενκόφ, Διδάκτωρ Ιστορίας, υφηγητής

Ως μόνη αληθινή Κεφαλή στην Ορθόδοξη Εκκλησία τιμάται ο Κύριος Ιησούς Χριστός, στον Οποίο έδόθη πᾶσα εξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς (Ματθ. 28.18). Και εἰάν στους ρωμαιοκαθολικούς ο Πάπας της Ρώμης διαθέτει «πλήρη, ανώτατη και οικουμενική εξουσία ἐπὶ της Εκκλησίας» ως «τοποτηρητής του Χριστού» (Κατήχηση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, σ. 882), στην ορθόδοξη παράδοση οι προκαθήμενοι των κατὰ τόπους Εκκλησιῶν θεωροῦνται ισότιμοι ως προς την αρχιεροσύνη τους. Την ίδια στιγμή υφίσταται ἀνάμεσά τους και ορισμένη τιμητική σειρά κατὰ τάξεως, σύμφωνα με την οποία μνημονεύονται στα Δίπτυχα. Πώς διαμορφώθηκε αυτή η μακράιωνη παράδοση;

Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΩΤΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Σύμφωνα με τα Ευαγγέλια, ο Κύριος δεν ξεχώριζε μεταξύ των Αποστόλων κάποιον «ηγέτη», ο οποίος διέθετε ιδιαίτερα δικαιώματα ἐπὶ των άλλων. Πολύ περισσότερο, ο Ιησούς Χριστός διέκοπτε αυστηρά τις προσπάθειες των μαθητῶν Του να διασαφηνίσουν, ποιος ἀπό εκείνους διαθέτει προτεραιότητα. (Λουκ. 22.24-30, Ματθ. 18.1-2), λέγοντάς τους: «Ὁ μείζων ἐν ὑμῖν γινέσθω ὡς ὁ νεώτερος, καὶ ὁ ἡγούμενος ὡς ὁ διακονῶν» (Λουκ. 22.26, πρβλ.: Ματθ. 23.11-12). Στη συνέχεια ο ἴδιος έδωσε το παράδειγμα αυτής της ασυνήθιστης προσεγγίσεως της εξουσίας, πλένοντας τα

πόδια των Αποστόλων κατά το Μυστικό Δείπνο.

Το σύστημα, στο οποίο όσο υψηλότερα τοποθετείται ο προϊστάμενος, τόσο μεγαλύτερο αριθμό υφισταμένων του υπηρετεί, ήταν ακατανόητο στους εθνικούς. Και πράγματι, υπό τις συνθήκες του «κόσμου τούτου» είναι αδιανόητο. Αλλά στην Εκκλησία του Χριστού ήδη επί δύο χιλιάδες και πλέον χρόνια πρυτανεύει αυτή η αρχή της αγάπης, αντίθετης τάξη της κοσμικής εξουσίας, η οποία εδράζεται επί της ισχύος και της υπερηφάνειας. Το ιδεώδες της εκκλησιαστικής Αρχής είναι ο βιβλικός Καλός Ποιμένας, που προσφέρει τη ζωή του υπέρ των προστατευομένων Του (Ιω. 10.11-16, πρβλ.: Ησ. 40.11 κ.ά.).

Ο Χριστός ως Καλός Ποιμένας.
Ψηφιδωτό στο μαυσωλείο της Γάλλας Πλακιδίας. Ραβέννα, 6ος αι.

Μαυσωλείο της Γάλλας Πλακιδίας. Ραβέννα,
δεύτερο τέταρτο του 5^{ου} αι.

Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ

Ήδη από τον Απόστολο Παύλο υπάρχουν αναφορές στην εκκλησιαστική διακονία του Επισκόπου (κατά κυριολεξία «επιτηρητή, επόπτη») και του Διακόνου (κατά κυριολεξία «υπηρέτη, θεράπωντος») (Α΄ Τίμ. 3). Στην αρχή ο Επίσκοπος μόλις ξεχώριζε από τους πρεσβύτερους («γεροντότερους»), οι οποίοι διοικούσαν τις κοινότητες την αποστολική εποχή (Πράξ. 15.23, 16.4 κ.ά.). Από τον 2^ο αι. οι Επίσκοποι απέκτησαν προσωπική εφ'όρου ζωής εξουσία «δεσμεύειν και λύειν», τέθηκαν επικεφαλής των ευχαριστιακών συνάξεων και, ως διάδοχοι των Αποστόλων, προϊστάμενοι των προσευχών των πιστών.

Ο Επίσκοπος Ρώμης, πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας και τόπου ταφής των σημαντικότερων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, είχε ιδιαίτερες δυνατότητες. Ήδη τον 2^ο αιώνα θεωρείτο ο Επίσκοπος με τη μεγαλύτερη επιρροή όχι μόνον εντός της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, αλλά και πέραν αυτής.

Οι Απόστολοι Πέτρος και Παύλος. Ψηφιδωτό στο μαυσωλείο της Γάλλας Πλακιδίας. Ραβέννα, 6ος αι

ΣΥΝΟΔΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΟΔΙΚΟΤΗΤΑ

Κατά τον 3^ο αι. εμφανίστηκαν συνάξεις (σύνοδοι) Επισκόπων των πόλεων της μίας ή της άλλης ρωμαϊκής επαρχίας υπό την προεδρία του Επισκόπου της κεντρικής πόλεως, δηλαδή της μητροπόλεως. Ο ανώτερος Επίσκοπος (Μητροπολίτης) ήταν υποχρεωμένος να συνδιασκέπτεται με τους Επισκόπους της επαρχίας του, ενώ εκείνοι έπρεπε να τον τιμούν ως κεφαλή τους. Ωστόσο στις περιφέρειές τους οι Επίσκοποι παρέμεναν έχοντες πλήρη εξουσία Δεσπότες (34^{ος} Αποστολικός, 9^{ος} κανών της εν Αντιοχεία Συνόδου).

Ο Μέγας Κωνσταντίνος Α΄
(274–337 γγ.)

Η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος στη
Νίκαια (325)

Οι Επτά Οικουμενικές Σύνοδοι,
η Δημιουργία του κόσμου και η
Σύναξη των Δώδεκα Αποστόλων.
Εικόνα, 19^{ος} αι

Το 325 ο πρώτος χριστιανός αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ο Μέγας προσκάλεσε τους Επισκόπους στη Νίκαια για την επέτειο της διακυβερνήσεώς του. Αυτή η σύναξη εγκαινίασε μια σειρά εκτάκτων συνελεύσεων της Ιεραρχίας, που συνεκαλούντο από την πολιτειακή ηγεσία για τη διευθέτηση εκκλησιαστικών διαφορών. Οι επτά Οικουμενικές Σύνοδοι μεταξύ 4-7 αι. διατύπωσαν τις δογματικές και κανονικές αρχές της Ορθοδοξίας (Καθολικότητας).

Εφόσον στις Οικουμενικές Συνόδους προσερχόταν η Ιεραρχία από όλη την αυτοκρατορία, προέκυψε η ανάγκη τελεταρχικής ιεράρχησης των ανώτατων κληρικών. Αρχικώς η θέση των Επισκόπων εξαρτάτο από το προσωπικό τους κύρος. Αλλά ήδη στη Νίκαια το 325 ορίσθηκε (6^{ος} κανών της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου):

Τὰ ἀρχαῖα ἔθνη κρατεῖτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν· ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ῥώμῃ ἐπίσκόπῳ τοῦτο σὺνηθές ἐστιν. Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις.

Σε αυτόν ακριβώς τον κανόνα κατέφευγαν αργότερα οι Πάπες, προκειμένου να δικαιολογήσουν τις αξιώσεις τους επί του λεγόμενου πρωτείου. Προκαλεί ενδιαφέρον το ότι στις αρχαίες κιόλας λατινικές εκδοχές αυτός ο κανόνας αρχίζει με μια φράση, η οποία λείπει από το ελληνικό πρωτότυπο: «Ὁ Θρόνος τῆς Ῥώμης πάντοτε ἔσχε πρωτεῖον». Εκ των πραγμάτων όμως ο κανόνας αναφέρεται μόνον στην αναγνώριση δικαιωμάτων των Ιεραρχών των μεγαλύτερων πόλεων έναντι των Επισκόπων των γύρω επαρχιών.

Εκκλησιαστικοί θρόνοι στις αρχές του 4^{ου} αι

Η Β΄ Οικουμενική Σύνοδος.
Μικρογραφία του 9^{ου} αι. για τα έργα
του Γρηγορίου του Θεολόγου

ΟΙ ΔΥΟ ΡΩΜΕΣ

Η ίδρυση της Κωνσταντινουπόλεως το έτος 330 αποτέλεσε πρόκληση για την προηγούμενη πολιτική και εκκλησιαστική παράδοση, στην οποία η Ρώμη δεν είχε και δεν μπορούσε να έχει ανταγωνιστές. Η «αιώνια πόλη» εθεωρείτο όχι απλώς σύμβολο της ισχύος του ρωμαϊκού «υπερέθνους», αλλά και ιερά εγγύηση της υπάρξεως του ίδιου του κόσμου. Οι χριστιανοί συγγραφείς και αυτοί αναγνώριζαν ότι η αποδυνάμωση της Ρώμης θα οδηγούσε σε παγκόσμια καταστροφή. Και να που στην Ανατολή εμφανίστηκε μια Νέα Ρώμη, όπου μετοίκισε και ο ίδιος ο αυτοκράτορας. Η ανάδειξη μιας νέας πρωτεύουσας απαίτησε την αναθεώρηση του καταχωρημένου στη Νίκαια συστήματος «προνομίων» των εκκλησιαστικών θρόνων. Ο Επίσκοπος της πολίχνης Βυζαντίου, στη θέση της οποίας ο Μέγας Κωνσταντίνος έκτισε τη Νέα Ρώμη, ήταν ένας Ιεράρχης της σειράς στην επαρχία της Θράκης, υπαγόμενος στον Μητροπολίτη της πρωτεύουσάς της Ηρακλείας. Αυτό το καθεστώς, όμως, δεν ανταποκρινόταν ουδόλως στην πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, η οποία μετεξελίχθηκε γρήγορα σε μεγαλούπολη. Γι' αυτό και στη Β΄ Οικουμενική Σύνοδο Κωνσταντινουπόλεως (381) υιοθετείται ο εξής κανόνας (3^{ος} κανών):

Τὸν μὲν τοὶ Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην.

Η Νέα Ρώμη εξισώθηκε με την Παλαιά Ρώμη (Πρεσβυτέρα) όχι μόνον ως προς το πολιτικό, αλλά και το εκκλησιαστικό καθεστώς. Εντούτοις ο χαρακτήρας των αποκτηθέντων «πρεσβείων τιμῆς» δεν κατεγράφη, με αποτέλεσμα τη γέννηση σειράς συγκρούσεων. Οι Επίσκοποι Κωνσταντινουπόλεως, μη έχοντας ιδιική τους επαρχία, άρχισαν να επεκτείνουν το κύρος τους τόσο μακριά, όσο επέτρεπαν οι περιστάσεις, πράγμα που προκαλούσε τις διαμαρτυρίες των ομόρων Μητροπολιτών. Ιδιαίτερα έντονη ήταν η αντίδραση της Εφέσου, μεγαλουπόλεως της Μικράς Ασίας, η οποία ήταν περήφανη για το καθεστώς της λόγω του θρόνου του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου.

Ο Ευαγγελιστής Μάρκος, 13^{ος} αι. Βυζαντινή μικρογραφία

Στη Δύση η Β΄ Σύνοδος δεν αναγνωρίστηκε αμέσως ως Οικουμενική και ο προαναφερθείς κανόνας αγνοήθηκε από τους Πάπες, οι οποίοι εξακολουθούσαν να θεωρούν κύριους τους τρεις θρόνους, που αναφέρονταν στον κανόνα της Νίκαιας: Ρώμη, Αλεξάνδρεια και Αντιόχεια. Σε αυτό συνέβαλε και η χαρακτηριστική για τη συνείδηση της Ρώμης τάση προς τα παλαιά έθιμα και η συνήθεια αναγωγής του κύριου του ενός ή άλλου θρόνου στους αποστολικούς χρόνους. Η Εκκλησία της Ρώμης αναγόταν στον Άγιο Πέτρο και τον Άγιο Παύλο, στην Αντιόχεια επίσης έδρασαν και οι δύο αυτοί πρωτοκορυφαίοι Απόστολοι, ο θρόνος της Αλεξανδρείας ιδρύθηκε από τον μαθητή του Πέτρου, τον Άγιο Ευαγγελιστή Μάρκο. Για τι, όμως, θα μπορούσε να καυχηθεί το Βυζάντιο, που ήταν μια ασήμαντη πόλις; Μόνο μετά από πολλούς αιώνες θα εμφανιστεί η παράδοση, ότι εδώ βρέθηκε ο Άγιος Ανδρέας, πράγμα που θα μετατρέψει την Κωνσταντινούπολη σε αποστολικό θρόνο και μάλιστα ιδρυθείσα από τον πρωτόκλητο των Αποστόλων και μεγαλύτερο αδελφό του Αγίου Πέτρου.

Ο Διονύσιος. Η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος.
Καθολικό του Γενεθλίου της Θεοτόκου στην
Ιερά Μονή του Οσίου Θεράποντος. Ρωσία, 1502

Η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος.
Βυζαντινή μικρογραφία

Ο 28^{ος} ΚΑΝΟΝΑΣ ΤΗΣ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

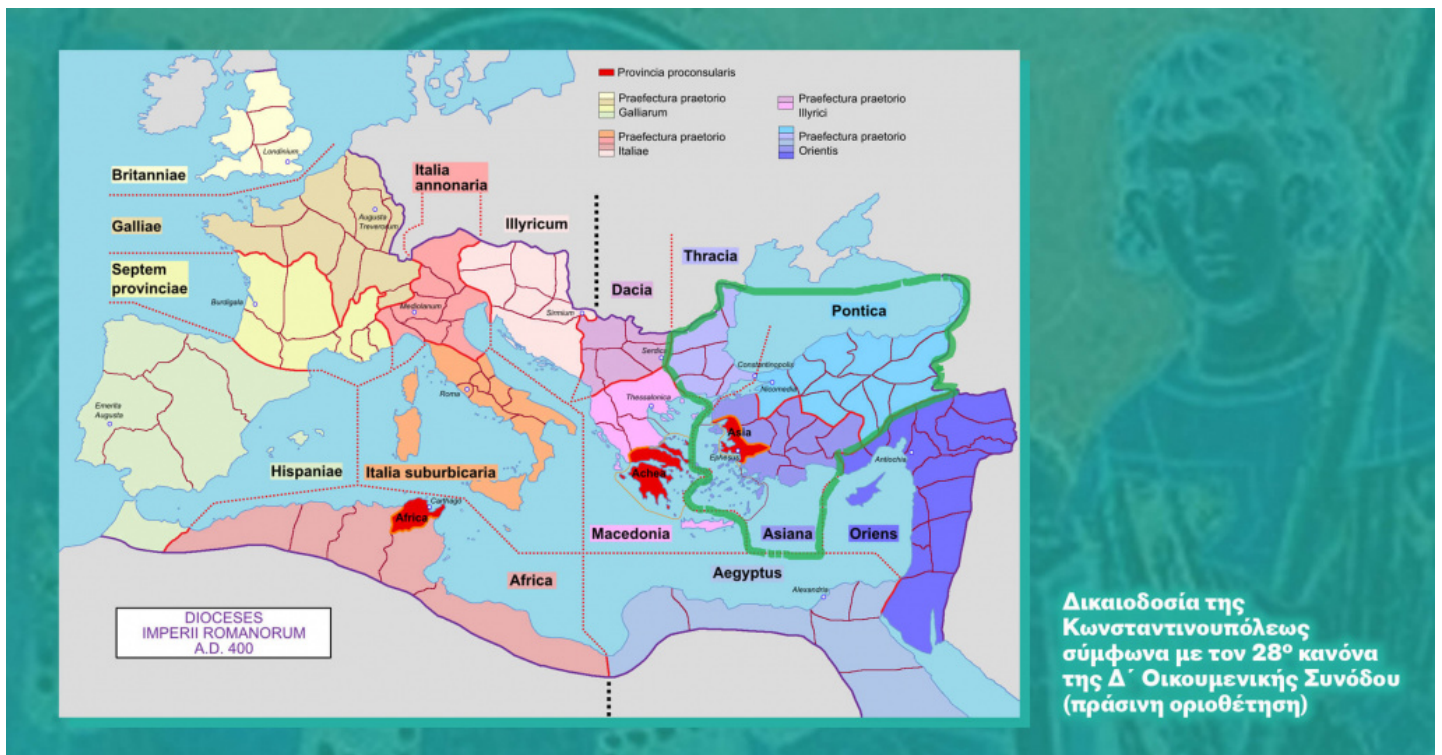
Ήταν αδύνατο να αρνηθεί κανείς το εκκλησιαστικό κύρος της Κωνσταντινουπόλεως, ιδίως αφότου το 395 η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία διχοτομήθηκε οριστικά και το δυτικό της τμήμα ολοένα και εμφανέστερα άρχισε να παρακμάζει. Επιπλέον χρειάστηκε να καθορισθούν τυπικά τα όρια της δικαιοδοσίας του θρόνου της Νέας Ρώμης, ώστε ο Πατριάρχης της (όπως από τον 5^ο αι. τιτλοφορούνταν οι κύριοι Επίσκοποι) να μην παρεμβαίνει σε ξένες επαρχίες. Γι' αυτό, το 451 η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος της Χαλκηδόνος ενέκρινε μερικούς σημαντικούς κανόνες, μεταξύ των οποίων ιδιαίτερη σημασία έχει ο 28^{ος}:

Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ὄροις ἐπόμενοι, καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν ἑκατὸν πενήκοντα θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, τῶν συναχθέντων ἐπὶ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης Μεγάλου Θεοδοσίου, τοῦ γενομένου βασιλέως ἐν τῇ βασιλίδι Κωνσταντινουπόλεως Νέα Ῥώμη, γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεν τε καὶ ψηφίζομεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης· καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ Πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα. Καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ἑκατὸν πενήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς Νέας Ῥώμης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες, τὴν βασιλεία καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσιν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρῃ βασιλίδι Ῥώμη, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσιν. Καὶ ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς, καὶ τῆς Ἀσιανῆς, καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ

τούς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς [ἔθνεσιν]ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἀγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἀγιωτάτης ἐκκλησίας· δηλαδὴ ἐκάστου μητροπολίτου τῶν προειρημένων διοικήσεων μετὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων χειροτονοῦντος τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους, καθὼς τοῖς θείοις κανόσι διηγόρευται· χειροτονεῖσθαι δέ, καθὼς εἴρηται, τοὺς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπου, ψηφισμάτων συμφώνων, κατὰ τὸ ἔθος, γινομένων, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων.

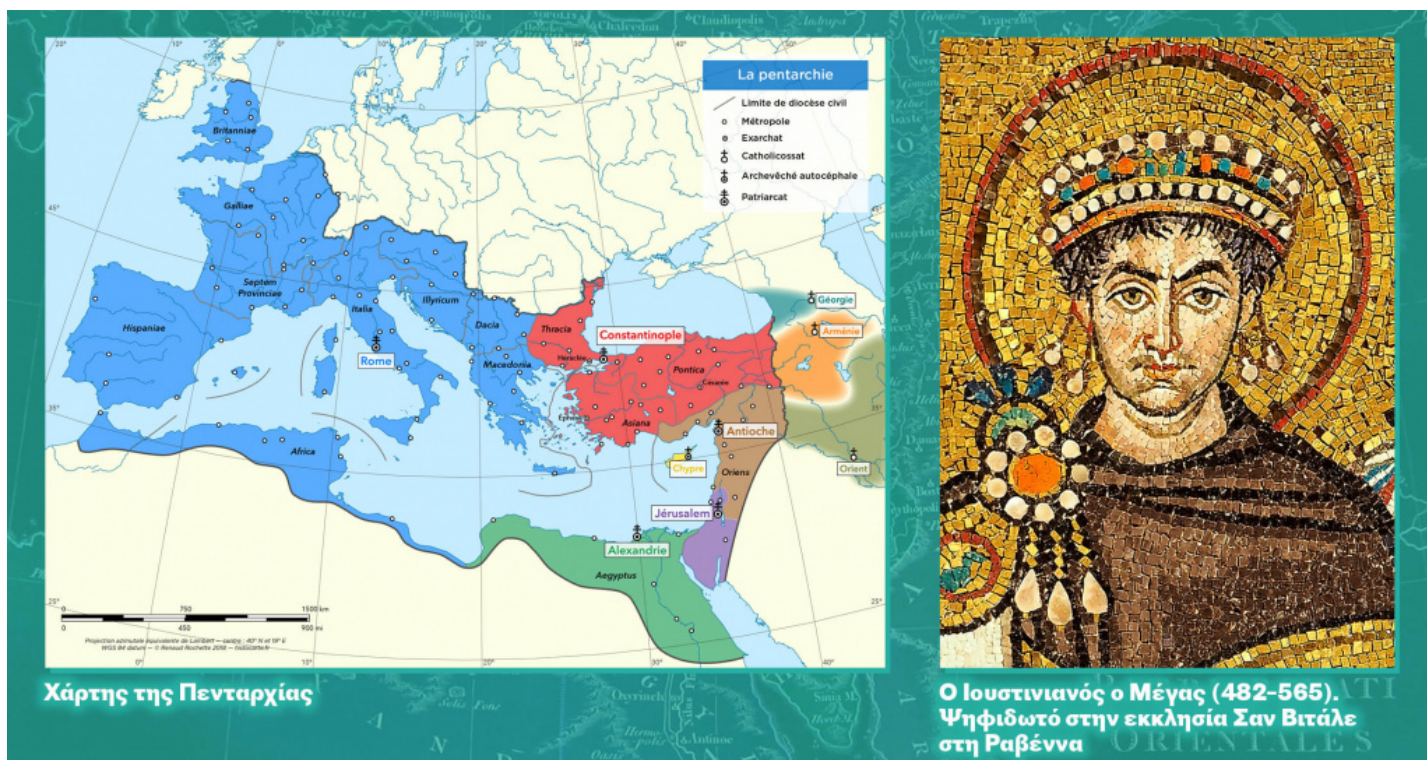
Αυτοὶ οἱ κανόνες ἔχουν ἐξαιρετικὴ σημασία, διότι ἐπὶ αὐτῶν ἀκριβῶς τὸν 20^ο πλέον αἰ. ὀρισμένοι θεολόγοι θα ἐπιχειρήσουν νὰ θεμελιώσουν τὴ θεωρία τῆς παγκοσμίου ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀρκεῖ ὅμως με προσοχὴ νὰ ἀναγνώσει κανεὶς αὐτὰ τὰ κείμενα γιὰ νὰ πεισθεῖ ὅτι οὔτε λόγος δὲν γίνεται ἐδῶ γιὰ κάποια «οἰκουμενικὴ δικαιοδοσία». Ἀντιθέτως, οἱ Συνοδικοὶ πατέρες περιορίζουν τὰ ὅρια τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, χορηγώντας σὲ αὐτὸν τὸ δικαίωμα χειροτονίας Μητροπολιτῶν σὲ τρεῖς διοικήσεις καθὼς καὶ Ἐπισκόπων τῶν βαρβαρικῶν κοινοτήτων σὲ τρεῖς προειρημένες διοικήσεις. Στὴ Ρωμαϊκὴ Αυτοκρατορία ἐκείνης τῆς ἐποχῆς υπῆρχαν ποικίλες γερμανικὲς καὶ ἄλλες φυλές, οἱ ὁποῖες ἐγκαταστάθηκαν στὴν αυτοκρατορία με τὴν ιδιότητα τοῦ συμμάχου (Φοιδεράτοι), δὲν ἐνσωματώθηκαν στὴ διοικητικὴ δομὴ τῆς αυτοκρατορίας καὶ σὲ ἐκκλησιαστικὴς τοὺς δομὲς προῖσταντο ἐιδικοί Ἐπίσκοποι, υπαγόμενοι ἀπευθείας στὸν Πατριάρχη.

Ἐπομένως ὁ 28^{ος} κανὼνας τῆς Χαλκηδόνος ἐξίσωσε τὴν Πρεσβυτέρα με τὴ Νέα Ρώμη ὡς πρὸς τὰ προνόμια τοὺς καὶ καθόρισε ὡς πεδίο ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως τρεῖς διοικήσεις: Ποντικῆς, Ἀσιανῆς καὶ Θρακικῆς.

ΤΑ ΠΕΝΤΕ «ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ»

Στην ίδια Σύνοδο της Χαλκηδόνος ελήφθη και άλλη μία σπουδαία απόφαση. Η Αγία Πόλη Ιερουσαλήμ διαχωρίστηκε οριστικά ως μια ειδική εκκλησιαστική περιφέρεια. Έτσι διαμορφώθηκε η πεντάδα των κορυφαίων θρόνων της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας: Ρώμη, Κωνσταντινούπολη, Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, Ιερουσαλήμ. Οι δικαιοδοσίες τους διέφεραν εντελώς έναντι της διοικητικής διαιρέσεως: από ολόκληρη τη Δυτική αυτοκρατορία με την προστεθείσα σε αυτήν Υπαρχία Ιλλυρικού(στον Ρώμης) έως μερικές μικρές επαρχίες (στον Ιεροσολύμων). Άλλωστε, το τεράστιο «Πατριαρχείο Δύσεως» ήταν μια επινόηση: τον 5^ο αι. η Δυτική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία έπαυσε να υπάρχει και ο έλεγχος της Ρώμης επί των εκκλησιαστικών δομών των βαρβαρικών βασιλείων, που ξεφύτρωσαν πάνω στα ερείπιά της, ήταν επιπόλαιος. Πολύ περισσότερο, η Εκκλησία στη λατινική Αφρική απαγόρευσε ευθέως την άσκηση «υπερπόντιας» προσφυγής, δηλαδή στη Ρώμη (κανόνες 32^{ος}, 37^{ος}, 118^{ος}, 139^{ος} της εν Καρθαγένη Συνόδου), ενώ ο Αρχιεπίσκοπος της Ακουιλία (Γκράντο, Ενετία), διεκδικούσε ο ίδιος τον πατριαρχικό τίτλο.

Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός ο Μέγας προσφεύγει στη Ρώμη και την Κωνσταντινούπολη ως τους κυρίους θρόνους της αυτοκρατορίας (διάταγμα του έτους 533, η 131^η Νεαρά του έτους 545), ενώ περιορίζει το πλήρωμα της Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας στους πέντε «άγιωτάτους πατριάρχες πάσης τῆς οἰκουμένης» και τους υφισταμένους τους Επισκόπους (η 109^η Νεαρά του έτους 541). Ταυτοχρόνως στον τίτλο του Αρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως εισάγεται η τιμητική προσφώνηση «Οικουμενικός Πατριάρχης», η οποία τόνιζε το καθεστώς της Νέας Ρώμης ως ενός από τα πατριαρχεία της Οικουμένης (όπως πομπωδώς απεκαλείτο η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία).

Πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι η διαίρεση της Εκκλησίας σε πέντε πατριαρχεία δεν ήταν απόλυτη: δεν υπολόγιζε ούτε την ανεξάρτητη Εκκλησία της Κύπρου, ούτε τον ιδρυθέντα το 545 από τον ίδιο τον Ιουστινιανό ειδικό αρχιεπισκοπικό θρόνο στη γενέτειρά του Ιουστινιανή Πρώτη, χωρίς να αναφέρουμε καν τις Εκκλησίες, οι οποίες ευρίσκονταν πέραν των συνόρων της αυτοκρατορίας.

Επίσκοποι ἐπιλαοῦ κοῦρα . ἡ κεῖται δὲ πρὸ
ἀπλοῦ . ἡ . Προεὐαγγελιστοῦ ἀρνητοῦ γράβ
ποστὰ πλοῦσιν ἐκτελεῖται ἐπιπληροῦσι πρὸ
κοπία πλοῦσιν ἐπιπληροῦσι πρὸ πρὸ πρὸ πρὸ
ἡρῶνα πλοῦσιν ἐπιπληροῦσι πρὸ πρὸ πρὸ
ἐπιπλοῦσιν ἐπιπλοῦσιν ἐπιπλοῦσιν ἐπιπλοῦσιν
ἐπιπλοῦσιν ἐπιπλοῦσιν ἐπιπλοῦσιν ἐπιπλοῦσιν

Ο Διονύσιος.
Ἡ Ε΄ Οικουμενικὴ Σύνοδος.
Καθολικὸ τοῦ Γενεθλίου τοῦ
Θεοτόκου στὴν Ἱερά Μονὴ τοῦ
Οσίου Θεράποντος.
Ρωσία, 1502

Ἡ Πενθέκτη ἐν Τρούλῳ Σύνοδος.
Μικρογραφία ἀπὸ τὸ εἰκονογραφημένο χρονικὸ τοῦ Ἰωάννη τοῦ Τρομεροῦ.

Ἡ ΠΕΝΤΑΡΧΙΑ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Οριστικὴ κανονικὴ διαμόρφωση τοῦ συστήματος τῶν πέντε πατριαρχείων ἐπῆλθε στὴν Πενθέκτη Οικουμενικὴ (ἐν Τρούλῳ) Σύνοδο το 692. Ο 36^{ος} κανὼν, που ἐνεκρίθη, διαλαμβάνει:

Ἄνανεούμενοι τὰ παρὰ τῶν ἑκατὸν πενήκοντα ἁγίων Πατέρων, τῶν ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ ταύτῃ καὶ βασιλίδι πόλει συνελθόντων, καὶ τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα, τῶν ἐν Χαλκηδόνι συναθροισθέντων νομοθετηθέντα, ὀρίζομεν, ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον τῶν ἴσων ἀπολαύειν πρεσβείων τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης θρόνου, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ὡς ἐκεῖνον, μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δεύτερον μετ' ἐκεῖνον ὑπάρχοντα, μεθ' ὃν τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως ἀριθμείσθω θρόνος, εἶτα ὁ Ἀντιοχείας, καὶ μετὰ τοῦτον, ὁ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως.

Μία ἄλλη κατάταξη τῶν «κυρίων θρόνων» υιοθετήθηκε στὴ Δύση. Στὴν Κωνσταντῖνεια Δωρεά (ένα περίφημο πλαστογράφημα τοῦ 8^{ου} αἰ., που τεκμηρῶνε τὰ δικαιώματα τῶν Παπῶν ἐπὶ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας) μετὰ τὴ Ῥώμη ἀναφέρονται οἱ υποκείμενες σὲ αὐτὴ Ἀλεξάνδρεια, Ἀντιόχεια, Ἱερουσαλὴμ καὶ Κωνσταντινούπολη. Ο συντάκτης αὐτοῦ τοῦ πρώιμου μεσαιωνικοῦ πλαστογραφήματος δὲν τaráχθηκε ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ «διάταγμα» χρονολογεῖται τὸ 315, ὅταν ἡ Κωνσταντινούπολη δὲν ὑπῆρχε οὔτε καν ὡς σχέδιο: τὸ σημαντικό γιὰ ἐκεῖνον ἦταν νὰ κατατάξει τὴν «ἀναδυομένη» στὴν τελευταία θέση. Οἱ Πάπες ἐπανειλημμένως τόνιζαν τὴ δευτερεύουσα θέση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς πατριαρχείου καὶ διαμαρτύρονταν κατὰ τοῦ τίτλου «οἰκουμενικός», ὁ ὁποῖος τὴν ἐποχὴ τοῦ Βυζαντίου κατοχυρώθηκε στὸν θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸν 7^ο αἰ. ὅλοι οἱ ἄλλοι θρόνοι τῆς Ανατολῆς κατακλήθηκαν ἀπὸ Ἄραβες, με τὴν Κωνσταντινούπολη νὰ παραμένει τὸ μόνον οἰκουμενικὸ πατριαρχεῖο στὸ ἐδαφος τῆς αυτοκρατορίας.

Ἄλλωστε καὶ οἱ υπόλοιποι Πατριάρχες, θεωροῦνταν ὅπως καὶ πρὶν κύριοι Ἐπίσκοποι τῆς μίας

οικουμενικής Εκκλησίας. Η Πενταρχία, μολονότι ερμηνευόταν από τους βυζαντινούς συγγραφείς ως οργανικό πλήρωμα της Εκκλησίας, παρομοίως με τις πέντε αισθήσεις του ανθρώπου, ουδέποτε προσεγγίσθηκε ως κλειστό σύνολο. Κατά τους 10-13^ο αι. εμφανίστηκαν μη περιλαμβανόμενες σε αυτήν ανεξάρτητες Εκκλησίες, της Βουλγαρίας και της Σερβίας. Είναι ενδιαφέρον ότι η αποστασία της Ρώμης τον 11^ο αι. επίσης δεν αλλοίωσε τη θεώρηση αυτή: ο Θεόδωρος Βαλασαμών (12^{ος} αι.) και ο Ματθαίος Βλαστάρης (14^{ος} αι.) ομιλούν περί κατανομής της Οικουμένης στα πέντε πατριαρχεία, «τῶν μικρῶν ἐκκλησιῶν ἐξαιρουμένων».

Η ΜΟΣΧΑ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Η προαγωγή του Μητροπολίτη Μόσχας στο αξίωμα του Πατριάρχη από τον Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμία Β΄ (1589), η οποία κατοχυρώθηκε από τις Συνόδους των Πατριαρχών της Ανατολής των ετών 1590 και 1593, εισήγαγε μια νέα αντίληψη της Πενταρχίας. Ο Πατριάρχης Μόσχας και Πασών των Ρωσσιῶν Ἅγιος Ἰώβ ἔγραφε σχετικά τα εξής:

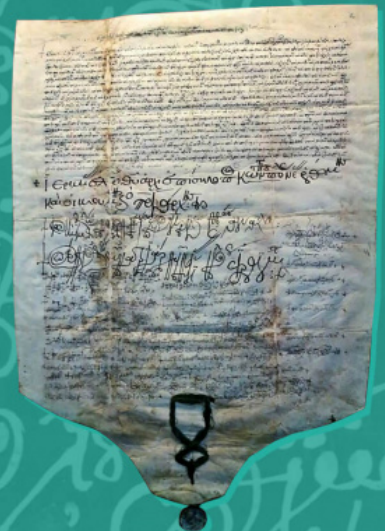
Στη θέση του Πάπα πρεσβύτερος πατέρας δέον να είναι ο Αγιώτατος κύριος Ιερεμίας, Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης και Οικουμενικός Πατριάρχης, και έπονται οι τέσσερις Πατριάρχες: Αλεξανδρείας, Αντιοχείας, Ιεροσολύμων και της βασιλευούσης πόλεως Μοσχοβίας του βασιλείου της Ρωσίας.

Ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμίας Β΄ Τρανός

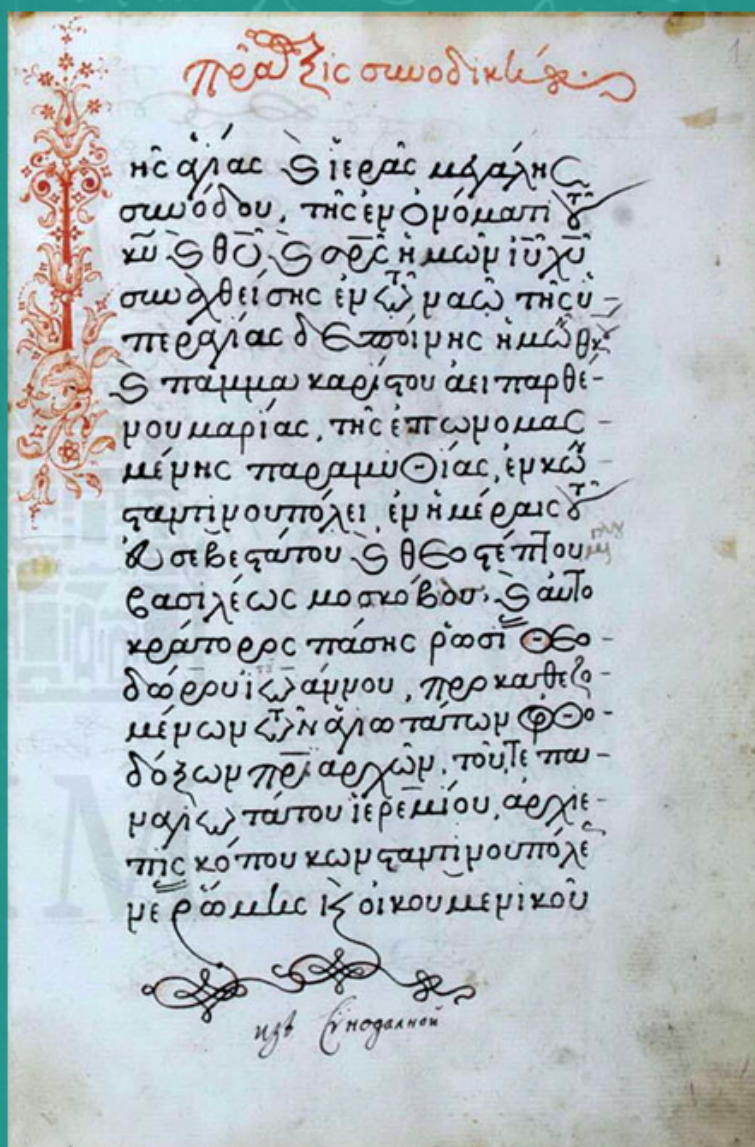
Ο Πατριάρχης Ἰώβ. Μικρογραφία από το «Βασιλικό κατάλογο τίτλων», 1672

Γράμμα της Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως περί συστάσεως του Πατριαρχείου Μόσχας, 1590

Η Σύνοδος του 1590 αποφάσισε ότι εφεξής ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως είναι ο πρώτος, ενώ ο Μόσχας ο πέμπτος Πατριάρχης. Ενώ στη Σύνοδο του 1593 έγινε ιδιαίτερη αναφορά ότι η Μοσχοβία κηρύχθηκε πατριαρχείο από σεβασμό προς την πολιτική θέση της Ρωσίας: «διὰ τὸ βασιλείας αξιωθῆναι παρὰ Θεοῦ τὴν χώραν ταύτην».

Συνεπώς η Μόσχα εξασφάλισε το πατριαρχικό αξίωμα ως πρωτεύουσα του μοναδικού ανά τον κόσμο ορθοδόξου βασιλείου, δηλαδή ακριβώς όπως κάποτε συνέβη και με την Κωνσταντινούπολη. Είναι αλήθεια ότι δεν προήχθη στο ίδιο επίπεδο με εκείνη, αλλά έλαβε στην Πενταρχία την τελευταία πέμπτη θέση.

Η πρώτη σελίδα της Πράξεως της Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως (1593) περί συστάσεως του πατριαρχικού θεσμού στη Ρωσία

Εκείνη την εποχή τα τέσσερα πατριαρχεία της Ανατολής ευρίσκονταν στο έδαφος του μεγαλύτερου κράτους του ισλαμικού κόσμου, την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Μάλιστα ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως απολάμβανε τα δικαιώματα του επικεφαλής όλου του ορθοδόξου «μιλλέτ» (έθνους), πράγμα που του παρείχε ιδιαίτερες δυνατότητες. Όμως, όταν το Φανάρι (από το ομώνυμο προάστιο της Κωνσταντινουπόλεως, όπου βρίσκεται η έδρα του Πατριάρχου) διεκδικούσε κανονικά δικαιώματα των αδελφών του στην Αλεξάνδρεια, την Αντιόχεια και την Ιερουσαλήμ, εισέπραττε σκληρές απαντήσεις.

ΟΙ ΝΕΕΣ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Τον 20^ο αι., μετά την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας και την εκδίωξη από τη Μικρά Ασία του ελληνικού πληθυσμού, η Κωνσταντινούπολη περιήλθε σε δύσκολη θέση. Και τότε οι Οικουμενικοί Πατριάρχες, με την υποστήριξη της Αντάντ, αποφάσισαν να μετατρέψουν τον τιμητικό τους τίτλο σε πραγματικό καθεστώς του «Πατριάρχη της Οικουμένης». Εκμεταλλευόμενη την δυσχερέστατη κατάσταση της Ρωσικής Εκκλησίας, η οποία υπέστη άνευ προηγουμένου διώξεις, η Κωνσταντινούπολη άρχισε μονομερώς και αντικανονικώς να υφαρπάζει υπό την «ύπατη δικαιοδοσία» της τις κατά τόπους Εκκλησίες, οι οποίες αναδείχθηκαν στα νέα εθνικά κράτη της Ανατολικής Ευρώπης. Παρερμηνεύοντας τον 28^ο κανόνα της Χαλκηδόνας, το Φανάρι άρχισε να θεωρεί «βαρβάρους» όλα τα έθνη, που δεν διέθεταν οικείες αυτών αρχαίες Ορθόδοξες Εκκλησίες, επεκτείνοντας σε αυτά την εξουσία του.

Μη αρκούμενοι στο παραδοσιακό κανονικό τους καθεστώς ως «πρώτου μεταξύ ίσων», οι Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως άρχισαν να διεκδικούν θέση «Παγκοσμίου Αρχιερέως», του «πρώτου άνευ ίσων», κατά τη διατύπωση ενός από τους οπαδούς της θεωρήσεως αυτής, του Αρχιεπισκόπου Αμερικής Ελπιδοφόρου Λαμπρυνιάδη. Σημαντικός σταθμός σε αυτήν την πορεία στάθηκε η διοργάνωση και η, παρά τη θέση σειράς Ορθοδόξων Εκκλησιών, διεξαγωγή στην Κρήτη το 2016 της «Αγίας και Μεγάλης Πανορθόδοξου Συνόδου», η οποία επιχείρησε να παραχωρήσει στην Κωνσταντινούπολη δικαιώματα «συντονιστή» όλων των άλλων Ορθοδόξων Εκκλησιών. Για τον χαρακτήρα αυτού του «συντονισμού» μπορούμε να κρίνουμε από τις ενέργειες του Πατριάρχη Βαρθολομαίου σχετικά με την αντικανονική Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας. Αυτές οι ενέργειες, που κατάφωρα παραβιάζουν τους αρχαίους ιερούς κανόνες, προκάλεσαν και εξακολουθούν να προκαλούν σύγχυση στη Μία Ορθόδοξη Εκκλησία.

Η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία ακολουθεί ακλόνητα την αποστολική αρχή της συνοδικότητας και αναγνωρίζει την ιστιμία των κανονικών δικαιωμάτων των Προκαθημένων όλων των δεκαπέντε κατά τόπους Αυτοκεφάλων Εκκλησιών, μεταξύ των οποίων της Κωνσταντινουπόλεως, της Αλεξανδρείας, της Αντιοχείας, των Ιεροσολύμων, της Ρωσίας, της Γεωργίας, της Σερβίας, της

Ρουμανίας, της Βουλγαρίας, της Κύπρου, της Ελλάδος, της Αλβανίας, της Πολωνίας, της Τσεχίας και Σλοβακίας, της εν Αμερική. Όλες αυτές οι αδελφές Εκκλησίες είναι ισότιμα μέλη της Μίας Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας του Χριστού.

Μια πηγή: <https://mospat.ru/gr/authors-analytics/59575/>